

بررسی روش‌های قانونی رفع مسئولیت معلمان تربیت‌بدنی مدارس ایران در هنگام بروز

حوادث ورزشی

فرشته عباسی<sup>۱</sup>، کیوان شعبانیموحدام<sup>۲</sup> و محمدسعید کیانی<sup>۳\*</sup>

Investigating the Legal Methods of Relieving the Liability of Physical Education  
Teachers in Iranian Schools During Sports Accidents

Fereshte Abasi<sup>1</sup>, Keivan Shabanimoghadam<sup>2</sup> and Mohamadsaeid Kiani<sup>3\*</sup>

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۱۲/۱۷

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۶/۰۶

Abstract

The main purpose of this study was to investigating the legal methods of relieving the liability of physical education teachers in Iranian schools during sports accidents. The present study was descriptive-correlation in terms of research method. A researcher-made questionnaire was used to collect data. In order to determine the content validity of the questionnaire, the questionnaire was reviewed by several expert professors with sports orientation and opinion law. To estimate the reliability of the questionnaire, in a pilot study, the questionnaires was distributed among 20 participants and the internal reliability of the questionnaire was examined by Cronbach's alpha method ( $\alpha = 0.87$ ). The statistical population of the study consisted of all physical education teachers in Iranian schools. Given the size, number, and difficulty of accessing samples, available sampling method was used to collect data and finally 225 questionnaires were returned. The data were analyzed using SPSS and LISREL software. The findings showed that technical factors, managerial factors, educational factors and legal factors are effective in relieving the responsibility of physical education teachers in the event of sports accidents. Therefore, it is suggested that in addition to paying attention to the promotion in the educational degree of the teachers, by holding in-service classes and informing via brochures, installing educational boards, etc. their information about legal issues and responsibilities be increased.

چکیده

هدف اصلی این پژوهش، بررسی شیوه‌های دفاع قانونی و مسئولیت دبیران تربیت‌بدنی در حوادث ورزشی مدارس بود که با روش تحقیق توصیفی-همبستگی انجام شد. جامعه آماری تحقیق را کلیه معلمان تربیت‌بدنی مدارس ایران تشکیل دادند. با توجه به وسعت، تعداد و نیز، دشواری دسترسی به نمونه‌ها؛ از روش نمونه‌گیری در دسترس برای جمع‌آوری نمونه‌ها استفاده شد که در نهایت ۲۲۵ نفر در پژوهش شرکت کردند. به منظور جمع‌آوری داده‌ها از پرسشنامه محقق‌ساخته استفاده گردید. جهت تعیین روایی محتوایی پرسشنامه، از چند تن از استادان صاحب‌نظر با گرایش ورزشی و حقوق نظرخواهی شد که پس از اعمال نظرات آنها، پرسشنامه تأیید گردید. به منظور ارزیابی روایی و پایایی گویه‌های پرسشنامه، در یک مطالعه آزمایشی تعداد ۲۰ عدد پرسشنامه بین کارشناسان مربوطه توزیع شد که پایایی درونی گویه‌های پرسشنامه‌ها به روش آلفایکرونباخ ۰/۸۷ بدست آمد. تحلیل داده‌های پژوهش با استفاده از نرم‌افزارهای SPSS و LISREL انجام گرفت. یافته‌ها نشان‌داد که عوامل فنی، عوامل مدیریتی، عوامل آموزشی و عوامل حقوقی بر رفع مسئولیت معلمان تربیت‌بدنی در هنگام بروز حوادث ورزشی تأثیرگذار هستند. بنابراین، پیشنهاد می‌شود، ضمن توجه به ارتقای مدرک تحصیلی معلمان تربیت‌بدنی، با اهتمام به برگزاری کلاس‌های ضمن‌خدمت و اطلاع‌رسانی از طریق بروشورها، نصب تابلوهای آموزشی و همانند آن، میزان آگاهی‌های حقوقی و مسئولیت‌های مدنی آنان نیز افزایش یابد.

**Keywords:** Sports law, liability relief, sports teachers, accidents

**واژه‌های کلیدی:** حقوق ورزشی، رفع مسئولیت، دبیران ورزش، حوادث

1. MA student, department of Sport Management, Islamic Razi University, Kermanshah, Iran

2. Assistant professor, department of Sport Management, Razi University, Kermanshah, Iran

3. PhD candidate, department of Sport Management, Islamic Azad University, Kermanshah, Iran

\*Corresponding Author, Email: mohamadsaeidkiani@gmail.com

۱. کارشناس ارشد، گروه مدیریت ورزشی، دانشگاه رازی، کرمانشاه، ایران

۲. استادیار، گروه مدیریت ورزشی، دانشگاه رازی، کرمانشاه، ایران

۳. دانشجوی دکتری، گروه مدیریت ورزشی، دانشگاه آزاد، کرمانشاه، ایران

\* نویسنده مسئول:

## مقدمه

در ایران، در سال ۱۳۵۲ در مورد صدمات ناشی از حوادث ورزشی قوانینی تصویب شده که بعد از انقلاب اسلامی هم در قانون مجازات عمومی تأیید شده است. به موجب آن قانون، در برخی موارد از امتیاز علل موجه استفاده می‌شود و شخص با رعایت شرایط مقرر در قانون هیچ مسئولیتی نخواهد داشت (حسین‌پور و وجدانی، ۱۳۹۳). مسئولیت، به دو نوع مسئولیت مدنی و کیفری تقسیم می‌شود و مسئولیت مدنی نیز خود شامل دو بخش مسئولیت قراردادی و مسئولیت خارج از قرارداد است. مسئولیت قراردادی، نوعی از مسئولیت است که با عقد قرارداد بین افراد به وجود می‌آید. مثل التزام به تنظیم سند رسمی؛ اما در مسئولیت خارج از قرارداد، اساساً قراردادی وجود ندارد و منشاء مسئولیت، قانون است. از آنجا که بین اولیای دانش‌آموزان و دبیران قراردادی به مفهوم واقعی وجود ندارد مسئولیت دبیران و مدیران از نوع مسئولیت خارج از قرارداد است و باید منشأ این مسئولیت را در قانون جست‌وجو کنیم (قشمی‌میمند، ۱۳۹۸). در این زمینه، قانون مسئولیت مدنی، قانون مجازات اسلامی، آیین‌نامه‌ها و بخش‌نامه‌های وزارت آموزش و پرورش اهمیت ویژه‌ای دارند. در حال حاضر، به علت رشد فرهنگی در زمینه ورزش، والدین حوادث ناشی از ورزش مدارس برای فرزندانشان را طبیعی نمی‌پندارند (یارقلی، حرفت‌سبحانی، قصاب‌زاده، سیوانی‌زاده و رحیمی، ۱۳۹۶). فرض کنیم اگر در حین تمرین با حضور معلم، دانش‌آموزی دچار صدمه شود و در همان حین معلم به امور شخصی خود رسیدگی کند، آن معلم به لحاظ قانونی مسئول خواهد بود. اگر خطای ورزشی در محیط مدرسه رخ دهد غیر از معلم ورزشی آن مدرسه، مدیر آن مدرسه نیز درگیر قضیه خواهد بود. از یک طرف، قانون‌گذار حدود و قوانین را مشخص کرده و در برابر هر خطایی، مجازاتی قرار داده است (بنیان و کاشف، ۱۳۹۳). علاوه بر تهیه محیط بی‌خطر برای ورزش کردن در مدارس، که معلم و مدیران مدارس باید به آن توجه داشته باشند، مسئله نظارت مستمر بر ورزش دانش‌آموزان و بهبود شرایط نیز در جلوگیری از بی‌مبالاتی مؤثر است. این امر بدین معناست که معلم ورزش نمی‌تواند در حین زنگ ورزش، دانش‌آموزان را رها کند و مثلاً در دفتر مدرسه بنشیند و چای بخورد و گاهی به محیط ورزش دانش‌آموزان سر بزند. معلم باید مدام در محیط ورزش حضور داشته باشد و لحظه‌ای غفلت نکند (مهدی‌پور، ۱۳۹۷). نظارت بر فعالیت‌های ورزشی به لحاظ خطرناک بودن آنها از وظایف مهم محسوب می‌شود و در صورتی که این وظیفه به طور متعارف انجام شود معلمان تربیت‌بدنی هیچگونه مسئولیتی در قبال حوادث نخواهند داشت. از این رو، نظارت معلمان تربیت‌بدنی مدارس به حضور مستمر در زمان انجام فعالیت‌ها، توجه به سن، وضعیت جسمی و روانی ورزشکار و نوع فعالیت بستگی دارد (فلوک، گلدبرگ، پینگر، بنس و دیویدسون<sup>۱</sup>، ۲۰۱۳). معلم ورزش در مقابل تمامیت جسمانی، روانی و حیثیتی دانش‌آموز مسئولیتی قانونی دارد و قصورش در انجام این وظایف می‌تواند به واکنش شدید قانون علیه وی منتهی شود. باید معلم ورزش

1. Flook, Goldberg, Pinger, Bonus & Davidson

بداند که جهل به قانون، رافع مسئولیت وی نیست و مسئولیت معلمان ورزش را در این رابطه به هیچ وجه نمی‌توان قابل قیاس با مسئولیت معلمان دیگر درس‌ها دانست (ناگرا و آرورا<sup>۱</sup>، ۲۰۱۵). با اینکه فعالیت‌های ورزشی و محیط‌های مربوط همواره برای بروز حوادث گوناگون شرایط آماده‌ای دارند، بیشتر مربیان و معلمان به مسائل حقوقی این محیط‌ها آگاهی ندارند و چنین می‌پندارند که تخلفات آنها در نهایت به برخی تنبیهات انضباطی منجر می‌شود و به سادگی قابل حل و فصل خواهند بود، در حالی که با توسعه و گسترش فعالیت‌های ورزشی و افزایش دانش و آگاهی ورزشکاران و خانواده‌ها، ضرورت دانستن مقررات قانونی و مسائل حقوقی برای دست‌اندرکاران و مسئولان فعال در عرصه‌های ورزشی، بیش از پیش احساس می‌شود (بنیان و کاشف، ۱۳۹۳). به‌طور معمول، معلمان تربیت‌بدنی از نزدیک‌ترین افراد به دانش‌آموزان هستند که همواره به‌صورت عینی و از نزدیک، فعالیت‌ها، نحوه آسیب‌دیدگی یا عوامل ایجادکننده خطر آسیب در دانش‌آموزان را به‌طور مستقیم مشاهده و درک می‌کنند و در طول سال تحصیلی با دانش‌آموزان ارتباط دارند و مسائل و مشکلات و عوامل خطرزا و انواع خطرهای مختلف را که دانش‌آموزان به آن دچار می‌شوند، مشاهده می‌کنند (قدیمی ایلخانلار، بلوچی و نیک‌نژاد، ۱۳۹۱). با توجه به موارد ذکر شده، دانش‌آموزان در زنگ ورزش در مدارس همواره در معرض آسیب‌دیدگی قرار دارند. علاوه بر عوامل درونی و بیرونی تهدید سلامتی و آسیب‌پذیری دانش‌آموزان، باید موارد دیگری همچون جنب‌وجوش بیشتر دانش‌آموزان، عدم تبعیت از راهنمایی‌های مربی یا معلم، عدم بلوغ روانی در کنترل هیجانات و پرخاشگری‌ها را هم می‌توان به موارد مذکور اضافه کرد که می‌تواند عامل خطرزا در آسیب‌دیدگی دانش‌آموزان باشد و متعاقب آن مسائل حقوقی است که گریبان معلم تربیت‌بدنی را خواهد گرفت (امری<sup>۲</sup>، ۲۰۱۱). بنابراین، اهمیت نظارت معلمان تربیت‌بدنی بر فعالیت‌های بدنی دانش‌آموزان بر کسی پوشیده نیست و با توجه به اجتناب‌ناپذیر بودن حوادث و سوانح در جریان فعالیت‌های بدنی و ایجاد آسیب‌های جدی که گاهی منجر به نقض عضو و حتی فوت می‌شود (شعبانی‌مقدم، ۱۳۹۷) مسئولیت‌های ناشی از حوادث ورزشی که در کلاس‌های تربیت‌بدنی مدارس رخ می‌دهند معلمان را برای اجرای این اهداف دلسرد می‌کند زیرا آنان استرس و ترس آن را دارند که مسئولیت‌های حقوقی ناشی از حوادث گریبان‌گیر آنها شود و شغل و حرفه خود را از دست داده و یا به پرداخت دیون و جریمه محکوم شوند. همین باعث کاهش کیفیت در تدریس آنان می‌گردد (هالبرت و مک‌فایل<sup>۳</sup>، ۲۰۱۰). به‌طور کلی می‌توان گفت منظور از حوادث ورزشی تمامی جرایم و شبه جرایمی است که توسط ورزشکاران، معلمان، مربیان، مدیران، تماشاگران، سازندگان و تولیدکنندگان لوازم و تجهیزات و امثال آنها به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم در رابطه با ورزش انجام می‌گیرد. موضوع این وقایع و حوادث ممکن است سلامتی، جان، اموال، حیثیت، شرافت و سایر حقوق قانونی اشخاصی باشند که در محدوده ورزش به نحوی

1. Nagra & Arora  
2. Emery  
3. Halbert & MacPhail

حضور دارند (کالی<sup>۱</sup>، ۲۰۱۰). قانون‌گذار، معلم و مربی ورزش را موظف به مراقبت از ورزشکار هنگام ورزش می‌داند. برای مثال، دانش‌آموزی با میله بارفیکس در حیاط مدرسه مشغول بازی است و معلم در گوشه دیگر حیاط مشغول ساماندهی به دانش‌آموزان برای بازی می‌باشد. دانش‌آموز به علت نداشتن توان و تجربه کافی از میله بارفیکس می‌افتد و دچار آسیب‌دیدگی می‌شود. معلم از نظر جزایی مسئول و برحسب میزان ضرب و جرح وارده به دانش‌آموز قابل مجازات است. در هر مورد که شخص ناگزیر از جبران خسارت دیگری باشد می‌گویند در برابر او مسئولیت مدنی دارد. معلم شنا که متعهد می‌شود به دانش‌آموز شنا آموزش دهد و در نتیجه بی‌احتیاطی وی دانش‌آموز مصدوم می‌گردد مسئولیت مدنی در قبال دانش‌آموز دارد (شعبانی‌مقدم، ۱۳۹۷). مدیریت کلاس‌های تربیت‌بدنی و ورزش به سازماندهی، نظارت و کنترل مستمر نیاز دارد. ذوق و سلیقه دانش‌آموزان متغیر است و به‌طور مداوم می‌خواهند فعالیت‌های ورزشی خود را تغییر دهند. برخی از آنان تمایل و انگیزه لازم را برای اجرای فعالیت‌های حرکتی مقدماتی ندارند و برخی نیز طرفدار مسابقه و رقابت های ورزشی‌اند. این ویژگی‌های خاص در کلاس تربیت‌بدنی، مسئولیت‌های شغلی معلمان را سنگین‌تر کرده و مدیریت و برنامه‌ریزی دقیق را اجتناب‌ناپذیر ساخته است (ویلیامز و همکاران<sup>۲</sup>، ۲۰۱۶). اما با وجود این در مورد نیازهای دانش‌حقوقی معلمان درس تربیت‌بدنی در کشور ما مطالعات درخور توجهی در گذشته انجام نشده است چون ماهیت مشکلات سبب شده که اکثر تحقیقات بر مسائل و مشکلات فرعی در این زمینه متمرکز شود. بنابراین از آنجاکه تاکنون پژوهشی جهت بررسی و شناسایی تمهیدات رافع مسئولیت دبیران تربیت‌بدنی انجام نشده است، به نظر می‌رسد اجرای این تحقیق بتواند گامی مؤثر در تعیین نیازهای مدنی و حقوقی معلمان تربیت‌بدنی بردارد، تا علاوه بر حفظ و تقویت انگیزه‌های شغلی و نگرش معلمان تربیت‌بدنی (به دلیل ارتقای کیفیت کلاس تربیت‌بدنی) و دستیابی به اهداف سازمانی، از اتلاف هزینه و زمان نیز پیشگیری نماید. برای دستیابی به این اهداف، پژوهش در پی پاسخگویی به این سؤالات است که:

آیا عوامل فنی بر رفع مسئولیت معلمان تربیت‌بدنی در هنگام بروز حوادث ورزشی مؤثر است؟

آیا عوامل مدیریتی بر رفع مسئولیت معلمان تربیت‌بدنی در هنگام بروز حوادث ورزشی مؤثر

است؟

آیا عوامل آموزشی بر رفع مسئولیت معلمان تربیت‌بدنی در هنگام بروز حوادث ورزشی مؤثر

است؟

آیا عوامل حقوقی بر رفع مسئولیت معلمان تربیت‌بدنی در هنگام بروز حوادث ورزشی مؤثر

است؟

1. Caley

2. Williams, Pickard, Grandjean, Pope, Anderson, Morgan, & Williams

## روش‌شناسی

تحقیق حاضر از نظر هدف پژوهش، کاربردی و برحسب چگونگی جمع‌آوری داده‌ها توصیفی-همبستگی است. جامعه آماری این تحقیق را معلمان تربیت‌بدنی کشور ایران تشکیل می‌دادند. با توجه به وسعت، تعداد و نیز، دشواری دسترسی به نمونه‌ها؛ از روش نمونه‌گیری در دسترس برای جمع‌آوری نمونه‌ها استفاده شد که در نهایت ۲۲۵ پرسشنامه عودت گردید. ابزار گردآوری اطلاعات در این پژوهش، شامل: الف. بررسی اسناد و مدارک موجود و مربوطه از طریق مطالعات کتابخانه‌ای، تحقیقات داخلی و کشورهای دیگر در ارتباط با موضوع پژوهش و ب. استفاده از پرسشنامه محقق ساخته میزان آشنایی معلمان تربیت‌بدنی با شیوه‌های دفاع و رفع مسئولیت در حوادث ورزشی است. بدین‌صورت که، بخش اول آن مربوط به سئوالات دموگرافی (جنسیت، تحصیلات و سابقه تدریس) است و بخش دوم، شامل پرسشنامه میزان آشنایی معلمان تربیت‌بدنی با موارد تأثیرگذار بر رفع مسئولیت در حوادث ورزشی با چهار مؤلفه عوامل فنی، مدیریتی، آموزشی و حقوقی است که همگی با طیف پنج ارزی لیکرت طراحی شده‌اند. جهت تعیین روایی محتوایی پرسشنامه این پژوهش از چند تن از استادان صاحب‌نظر با گرایش ورزشی و حقوق، نظرخواهی به‌عمل آمد که پس از اعمال نظرات آنها، پرسشنامه تأیید شد. به‌منظور ارزیابی روایی و پایایی گویه‌های پرسشنامه، در یک مطالعه آزمایشی تعداد ۲۰ عدد پرسشنامه بین کارشناسان مربوطه توزیع شد که پایایی درونی گویه‌های پرسشنامه‌ها به روش آلفای کرونباخ ۰/۸۷ گزارش گردید. برای تجزیه و تحلیل داده‌های جمع‌آوری‌شده از روش‌های آمار توصیفی (فراوانی، میانگین، انحراف استاندارد) و آمار استنباطی (رتبه‌بندی فریدمن و تحلیل عاملی تأییدی) استفاده شد. همچنین تمامی مراحل تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار SPSS و LISREL انجام شد.

## یافته‌ها

در جداول زیر فراوانی و درصد اطلاعات مربوط به متغیرهای جمعیت‌شناختی نمونه‌ها آمده است.

جدول (۱) فراوانی جمعیت‌شناختی نمونه‌های پژوهش

متغیر	گویه	فراوانی	فراوانی درصدی
جنسیت	مرد	۹۸	۴۳/۶
	زن	۱۲۷	۵۶/۴
تحصیلات	کل	۲۲۵	٪۱۰۰
	کاردانی	۲۲	۹/۸
	کارشناسی	۱۰۸	۴۸
	کارشناسی ارشد	۸۶	۳۲/۲
	دکتری	۹	۴
کل	۲۲۵	٪۱۰۰	

ادامه جدول (۱) فراوانی جمعیت‌شناختی نمونه‌های پژوهش

متغیر	گویه	فراوانی	فراوانی درصدی
سابقه کاری	۱ تا ۵ سال	۳۱	۱۳/۸
	۶ تا ۱۰ سال	۶۱	۲۷/۱
	۱۱ تا ۱۵ سال	۲۹	۱۲/۹
	۱۶ تا ۲۰ سال	۱۹	۸/۴
	۲۱ تا ۲۵ سال	۴۱	۱۸/۲
	بالاتر از ۲۵ سال	۴۴	۱۹/۶
	کل	۲۲۵	٪۱۰۰

همان‌گونه که در جدول (۱) آمده است ۱۲۷ نفر یعنی ۵۶/۴ درصد نمونه مورد بررسی زن و ۹۸ نفر یعنی ۴۳/۶ درصد مرد بوده‌اند. ۹/۸ درصد نمونه مورد بررسی دارای مدرک تحصیلی کاردانی، ۴۸ درصد نمونه مورد بررسی دارای مدرک تحصیلی کارشناسی، ۳۲/۲ درصد دارای مدرک تحصیلی کارشناسی ارشد و ۴ درصد دارای مدرک تحصیلی دکتری بوده‌اند. ۱۳/۸ درصد سابقه کاری ۱ تا ۵ سال، ۲۷/۱ درصد سابقه کاری ۶ تا ۱۰ سال، ۱۲/۹ درصد سابقه کاری ۱۱ تا ۱۵ سال، ۸/۴ درصد سابقه کاری ۱۶ تا ۲۰ سال، ۱۸/۲ درصد سابقه کاری ۲۱ تا ۲۵ سال و ۱۹/۶ درصد سابقه کاری بالاتر از ۲۵ سال داشته‌اند.

بر اساس یافته‌های پژوهش حاضر، شاخص کایزر، میبیر و الکین، ۰/۸۸۹ به دست آمد. به این ترتیب داده‌های مربوط به این متغیر قابل تقلیل به تعدادی عامل زیربنایی و بنیادی بود. به علاوه آزمون کرویت بارتلت ( $\chi^2=60.45/563$ ،  $df=946$ ،  $P<0.001$ ) نشان می‌دهد که ماتریس همبستگی بین گویه‌ها ماتریس واحدی نیست؛ لذا بین گویه‌های داخل هر عامل همبستگی بالایی وجود دارد و از طرف دیگر، بین گویه‌های یک عامل با گویه‌های عامل دیگر، هیچ‌گونه همبستگی مشاهده نمی‌شود. این یافته‌ها نشان‌دهنده پیش‌فرض‌های لازم برای استفاده از تحلیل عاملی این مطالعه بود.

جدول (۲) واریانس تبیین شده کل برای ارزش ویژه عامل‌ها

مؤلفه‌ها	چرخش مجموع مجذور بارهای عاملی	
	ارزش ویژه	درصد واریانس
اول	۱۴/۷۱	۳۳/۴۳
دوم	۳/۱۶	۷/۲۰
سوم	۱/۹۶	۴/۴۷
چهارم	۱/۸۰	۴/۱۱

تحلیلی عاملی به روش تحلیل مؤلفه‌های اصلی به استخراج چهار عامل با مقادیر ویژه بالاتر از ۱ منجر شد. همچنین، نمودار اسکری چهار عامل را پیشنهاد کرد. میزان تبیین واریانس مشترک بین

متغیرها برای این دو عامل بر روی هم ۴۹/۲۲ درصد از کل واریانس متغیرها بود. عامل اول دارای ارزش ویژه ۱۴/۷۱، عامل دوم ۳/۱۶، عامل سوم ۱/۹۶ و عامل چهارم ۱/۸۰ بود.

جدول (۳) شاخص‌های برازش تحلیل عاملی تأییدی

مدل چهار عاملی	مقادیر قابل قبول	
۱۹۵/۲۳	وابسته به حجم نمونه	کای اسکوئر
۵۴	وابسته به حجم نمونه	درجه آزادی
۲/۳۶	کمتر از ۳	نسبت کای اسکوئر به درجه آزادی
۰/۰۰۱	-	سطح معنی‌داری
۰/۹۲	بالاتر از ۰/۹۰	شاخص نیکویی برازش انطباقی (AGFI)
۰/۹۱	بالاتر از ۰/۹۰	شاخص برازندگی مقایسه‌ای (CFI)
۰/۹۰	بالاتر از ۰/۹۰	شاخص نیکویی برازش (GFI)
۰/۹۱	بالاتر از ۰/۹۰	شاخص برازندگی افزایشی (IFI)
۰/۰۶۹	کمتر از ۰/۰۸	شاخص ریشه میانگین مجذور برآورد تقریب (RMSEA)
۰/۰۶۲	کمتر از ۰/۰۸	شاخص ریشه میانگین مجذور باقیمانده (RMR)

همان‌گونه که در جدول بالا مشاهده می‌شود شاخص‌های CFI، GFI، IFI و AGFI بالاتر از ۰/۹۰ و شاخص RMSEA کمتر از ۰/۰۸ است، که نشان‌دهنده قابل قبول بودن شاخص‌های برازندگی و در نتیجه برازش مناسب مدل تحلیل عاملی تأییدی با داده‌ها است. همچنین شاخص RMR نشان می‌دهد که خطای مدل بسیار ناچیز و برازش انجام شده قابل قبول است.

جدول (۴) میانگین رتبه‌های مؤلفه‌های پژوهش بر اساس آزمون فریدمن

میانگین رتبه	سؤالات	مؤلفه‌ها
۳/۱۴	۱. حضور معلم در کلاس	عوامل فنی
۳/۰۲	۲. ارتقاء سطح تحصیلات	
۳/۰۲	۳. آشنایی با شیوه‌های دفاع	
۵/۹۰	۱. گزینش و بکارگیری افراد با صلاحیت	عوامل مدیریتی
۵/۸۶	۲. رعایت نکات و مراقبت‌های لازم	
۵/۸۴	۳. کاهش تعداد دانش‌آموزان	
۱۳/۸۲	۱. گرم کردن دانش‌آموزان	عوامل آموزشی
۱۳/۵۳	۲. تهیه تجهیزات سالم و ایمن	
۱۳/۱۳	۳. انتخاب فعالیت‌های متناسب	
۳/۲۰	۱. حمایت ادارات آموزش و پرورش	عوامل حقوقی
۳/۱۱	۲. تهیه رضایت‌نامه استاندارد	
۳/۰۸	۳. تهیه برگه‌های براءت‌نامه	

همانگونه که در جدول فوق مشاهده می‌شود درخصوص اولویت‌بندی عوامل فنی، در بین سوالات عوامل فنی، حضور معلم در کلاس با آمادگی قبلی و ارتقاء تحصیلات و آشنایی با شیوه‌های دفاع بالاترین اولویت را داشت. در خصوص اولویت‌بندی عوامل مدیریتی، گزینش و به‌کارگیری افراد دارای صلاحیت به‌عنوان معلم تربیت‌بندی، رعایت نکات و مراقبت‌های لازم، کاهش تعداد دانش‌آموزان دارای بالاترین اولویت بودند. درخصوص اولویت‌بندی عوامل آموزشی، گرم کردن دانش‌آموزان، تهیه تجهیزات سالم و ایمن و انتخاب فعالیت‌های متناسب، بالاترین اولویت را داشت. درخصوص اولویت‌بندی عوامل حقوقی، حمایت ادارات آموزش و پرورش، تهیه رضایت‌نامه استاندارد، تهیه برگه‌های براثت‌نامه بالاترین اولویت را داشت.

### بحث و نتیجه‌گیری

در حیطه ورزش وجود تمهیدات رافع مسئولیت سبب می‌شود که افراد و سازمان‌هایی که ورزش را برای جامعه ارائه می‌دهند بتوانند با خیال راحت‌تر و بدون ترس از شکایت به کار خود ادامه دهند. در واقع، موضوع این تحقیق، درباره روش‌هایی است که اگر دبیران تربیت‌بندی بتوانند به‌خوبی آن‌ها را به‌کار بگیرند، احتمال آسیب‌دیدگی دانش‌آموزان، تعداد شکایات، و احتمال طرح شکایت از آنها کاهش می‌یابد. برای مثال، وجود شروط عدم مسئولیت یا رضایت‌نامه سبب می‌شود که شرکت‌کنندگان از حق خود برای طرح شکایت صرف‌نظر کنند. نتایج بسیاری از تحقیقات خارجی و داخلی نشان داده است که دعاوی حقوقی مرتبط با حوادث و رویدادهای ورزشی هزینه‌های زیادی برای سازمان‌ها و مسئولان ورزشی از جمله مدیران و معلمان و مربیان ورزشی در پی داشته است. پرونده‌های قضایی زیادی درخصوص مصدومیت یا مرگ دانش‌آموزان وجود دارند که دبیران تربیت‌بندی به دلیل اقداماتی که انجام داده‌اند یا اقداماتی که انجام نداده‌اند، تحت تعقیب کیفری قرار گرفته‌اند. درخصوص بررسی روایی سازه پرسشنامه رافع مسئولیت معلمان تربیت‌بندی، بر اساس یافته‌های پژوهش، شاخص کایزر، مییر و الکین و آزمون کرویت بارتلت نشان داد که ماتریس همبستگی بین گویه‌ها ماتریس واحدی نیست؛ لذا بین گویه‌های داخل هر عامل همبستگی بالایی وجود داشت و از طرف دیگر، بین گویه‌های یک عامل با گویه‌های عامل دیگر، هیچ‌گونه همبستگی مشاهده نشد. این یافته‌ها نشان‌دهنده پیش‌فرض‌های لازم برای استفاده از تحلیل عاملی این مطالعه بود.

درخصوص اولویت‌بندی عوامل فنی، در بین سوالات عوامل فنی، حضور معلم در کلاس با آمادگی قبلی و ارتقای تحصیلات و آشنایی با شیوه‌های دفاع بالاترین اولویت را داشت. همچنین نتایج آزمون فریدمن نشان داد که اهمیت و رتبه ویژگی‌های مطرح‌شده در مورد عوامل فنی از یکدیگر بر اساس نظر شرکت‌کنندگان متفاوت بود. یکی از مهم‌ترین عواملی که می‌تواند مانع از قوه به فعل درآمدن بسیاری از خطرها و حوادث ورزشی شود، عدم حضور و نظارت معلم ورزش و مربی



در صحنه فعالیت ورزشی است. معلمان وظیفه دارند قبل، حین و پس از تمرین و مسابقه نظارت کافی را بر مکان‌هایی که دانش‌آموزان حضور دارند (مانند زمین بازی، رختکن، اتوبوس و در صورت اعزام به مسابقه، خوابگاه و غیره) داشته باشند. همچنین آقای‌نیا (۱۳۸۶) در کتاب حقوق ورزشی، مهمترین وظیفه معلمان تربیت‌بدنی مدارس را وظیفه مراقبتی دانسته است که این وظیفه به هشت حیطه احراز سلامتی، آموزش متناسب، بازدید و بررسی، سازماندهی و تجانس، نظارت بر فعالیت‌های ورزشی، توجه به شرایط جوی، کمک به ورزشکار مصدوم و اتخاذ تدابیر لازم تقسیم شده است. محقق آشنایی با موارد ذکرشده را از لحاظ حقوقی ملاک آگاهی‌های حقوقی و مسئولیت‌های مدنی معلمان تربیت‌بدنی قلمداد نموده است. در خصوص اولویت‌بندی عوامل مدیریتی، گزینش و به‌کارگیری افراد دارای صلاحیت به‌عنوان معلم تربیت‌بدنی، رعایت نکات و مراقبت‌های لازم، کاهش تعداد دانش‌آموزان دارای بالاترین اولویت بودند. همچنین نتایج آزمون فریدمن نشان داد که اهمیت و رتبه ویژگی‌های مطرح‌شده در مورد عوامل مدیریتی از یکدیگر بر اساس نظر شرکت‌کنندگان متفاوت است. استخدام افراد شایسته که هم در دروس عملی و هم تئوری سرآمد باشند و علاوه بر آن، توانایی انتقال دانش را داشته باشند از دغدغه‌های اصلی پاسخ‌دهندگان محسوب می‌شود. در رشته علوم ورزشی تعدادی از قهرمانان ورزشی به‌عنوان معلم تربیت‌بدنی به استخدام ادارات آموزش و پرورش درآمده‌اند که لازم است مهارت‌های تئوریک لازم برای انتقال دانسته‌ها به آنها آموزش داده شود. آموزش متناسب یکی از وظایف متعدد معلمان تربیت‌بدنی مدارس است. معلمان تربیت‌بدنی موظف‌اند به منظور جلوگیری از وقوع حوادث ناگوار با اتکا به آگاهی‌های لازم در آموزش، اصول ایمنی را معمول دارند و قوانین و مقررات، رشته‌های ورزشی فعال در مدارس را آموزش دهند. همچنین، در به‌کارگیری ورزشکاران به توانایی‌های جسمی و روحی آنها توجه کنند، حرکات و مهارت‌های ورزشی را به‌طور صحیح آموزش دهند، مهارت جلوگیری از وقوع آسیب‌دیدگی در زمان اجرای فنون ورزشی را یاد دهند، به‌طور بالا بردن توانایی روحی و جسمی ورزشکار او را به انجام فعالیت غیر عادی وادار ننمایند و بدون صلاحیت کافی مسئولیت آموزش گروهی را بر عهده نگیرند (آقای‌نیا، ۱۳۸۶).

به عبارت دیگر معلم باید صلاحیت فنی جهت آماده‌سازی ورزشکاران به خصوص در ورزش‌های پرخطر از قبیل کشتی، ژیمناستیک، شنا و ... را داشته باشد.

در خصوص اولویت‌بندی عوامل آموزشی، گرم کردن دانش‌آموزان، تهیه تجهیزات سالم و ایمن، انتخاب فعالیت‌های متناسب بالاترین اولویت را داشت. همچنین نتایج نشان داد که اهمیت و رتبه ویژگی‌های مطرح‌شده در مورد عوامل آموزشی از یکدیگر بر اساس نظر شرکت‌کنندگان متفاوت است. در رابطه با «ایمن‌سازی و حذف اسباب و وسایل پرخطر در مدرسه» و «تهیه تجهیزات سالم و ایمن برای کلاس‌های تربیت‌بدنی»، معلمان و مسئولان مدارس وظیفه دارند که تجهیزات ایمن را برای ورزشکاران فراهم نمایند و استانداردهای لازم برای ایمنی در ورزش را رعایت نمایند. در اکثر

رشته‌های ورزشی، ورزشکار ملزم به استفاده از وسایل ورزشی است که به موجب مقررات مربوطه تعیین گردیده است. فارسی، هلالی‌زاده، سیاح و راسخ (۱۳۸۶)، به ارزیابی وضعیت ایمنی فضاهای ورزشی مدارس کشور و همچنین وضعیت ایمنی فضاهای ورزشی دانشگاه‌های کشور پرداخت. نتایج پژوهش نشان داد که به‌طور کلی فضاهای داخلی زمین‌های ورزشی و همچنین وضعیت تجهیزات ورزشی مورد استفاده در اماکن و فضاهای ورزشی از نظر ایمنی در سطح پایینی قرار دارد، این مؤلفه در مراکز استان‌ها وضعیت بهتری نسبت به شهرستان‌ها دارد. مولر و همکاران (۱۹۹۵) در گزارش تحقیق خود، عوامل تهدیدکننده در طراحی تجهیزات و امکانات ورزشی را انعطاف‌پذیری اندک، متناسب نبودن ابزار و تجهیزات با سن شرکت‌کنندگان، عدم قابلیت تنظیم دستگاه‌های ورزشی و در نظر نگرفتن راهنمای استفاده صحیح عنوان نمود (به نقل از فارسی، هلالی‌زاده، سیاح و راسخ، ۱۳۸۶).

در خصوص اولویت‌بندی عوامل حقوقی، حمایت ادارات آموزش و پرورش، تهیه رضایت‌نامه استاندارد، تهیه برگه‌های برائت‌نامه بالاترین اولویت را داشت. همچنین نتایج نشان داد که اهمیت و رتبه ویژگی‌های مطرح‌شده در مورد عوامل حقوقی از یکدیگر بر اساس نظر شرکت‌کنندگان متفاوت است. از آنجا که حادثه و ورزش اصولاً تفکیک‌ناپذیر و غیرقابل اجتناب است، ضرورت اطلاع از قواعد حقوقی به منظور اتخاذ تدابیر لازم برای جلوگیری از وقوع حادثه و یا برائت از مسئولیت در صورت تحقق آن، برای همه اهالی ورزش به نحو ملموسی احساس می‌شود (آقایی‌نیا، ۱۳۸۶). با اینکه فعالیت‌های ورزشی و محیط‌های مربوط همواره برای بروز حوادث گوناگون شرایط آماده‌ای دارند، بیشتر مربیان و معلمان به مسائل حقوقی این محیط‌ها آگاهی ندارند و چنین می‌پندارند که تخلفات آنها در نهایت به برخی تنبیهات انضباطی منجر می‌شود و به سادگی قابل حل و فصل خواهند بود، درحالی‌که با توسعه و گسترش فعالیت‌های ورزشی و افزایش دانش و آگاهی ورزشکاران و خانواده‌ها، ضرورت دانستن مقررات قانونی و مسائل حقوقی برای دست‌اندرکاران و مسئولان فعال در عرصه‌های ورزشی، بیش از پیش احساس می‌شود (بنیان و کاشف، ۱۳۹۳). به طور کلی، حقوق به مجموعه‌ای از قوانین تعریف می‌شود که رفتارهای انسان را تنظیم می‌کنند و تنبیهات و مجازات‌هایی را تجویز می‌نماید. با مقایسه حقوق ورزش، با حقوق جزا، حقوق مدنی، حقوق اساسی و حقوق اداری درمی‌یابیم که اگرچه حقوق ورزشی هنوز جوان و نوظاست، ولی شاخه‌ای جدید، پیچیده و بسیار توسعه‌یافته از حقوق به‌شمار می‌رود. حقوق ورزش مبحثی سهل و ممتنع است که حل و فصل مسائل چندوجهی آن نیازمند آشنایی کافی با بسیاری علوم دیگر است. قوانین و مقررات ورزش بخش مهمی از حقوق ورزشی را به خود اختصاص داده است. نادیده گرفتن این مقررات در برخی موارد و نه همیشه سبب بروز شکایات مبنی بر بی‌مبالاتی و محکومیت‌هایی شده است.

به منظور فراهم‌سازی زمینه‌ای برای حفظ و تقویت انگیزه‌های شغلی و نگرش معلمان تربیت‌بدنی و دستیابی به اهداف سازمانی، پیشگیری از اتلاف هزینه و زمان؛ راهکارها و پیشنهادهایی به شرح ذیل ارائه می‌گردد:

- یکی از مهم‌ترین عواملی که می‌تواند مانع بسیاری از خطرها و حوادث ورزشی شود، حضور و نظارت معلم ورزش و مربی در صحنه فعالیت ورزشی است. پس، حضور فیزیکی و مستمر معلم یا مربی در محل فعالیت ورزشی ضروری است.
- مربیان علاوه بر حضور مستمر در محل فعالیت‌های ورزشی باید از دقت و کنترل و نظارت غفلت نکنند، بلکه با دقت تمام در همه لحظه‌ها ورزشکاران را زیر نظر داشته باشند.
- یکی از وظایف مربیان نسبت به ورزشکاران، احراز سلامتی آنان است. مربی موظف است قبل از آغاز هرگونه عملیات ورزشی، از سلامت ورزشکار اطمینان حاصل کند. با توجه به اینکه معلم ورزش در این امر تخصص ندارد، می‌تواند از ورزشکار برگه معاینه پزشکی بخواهد.
- در اکثر رشته‌های ورزشی، ورزشکار ملزم به استفاده از وسایل ورزشی است که به‌موجب مقررات مربوطه تعیین شده است. ناقص بودن، نامرغوب بودن یا غیرمجاز بودن این وسایل ممکن است باعث صدمه‌دیدگی ورزشکار شود که در این صورت مربیان و معلمان ورزشی مسئول خواهند بود، زیرا از وظایف اصلی و مهم آنان بازدید و بازرسی وسایل ورزشی قبل از عملیات ورزشی است. در واقع، آن‌ها زمانی باید اجازه استفاده از این‌گونه وسایل را صادر کنند که از سلامت و ایمنی آن‌ها اطمینان کامل داشته باشند.
- مربیان به دلیل گذراندن دوره‌های تخصصی مختلف و با کسب تجارب کافی و مجوزهای رسمی، قدرت تشخیص برای شناسایی توان ورزشکاران را دارند و بنابراین، وظیفه شناخت قابلیت‌ها بر عهده آنان است. مقصود از قابلیت‌های ورزشکار، شناسایی قدرت بدنی، مهارت‌های فنی، سابقه فعالیت و نیز فیزیک بدن ورزشکار از قبیل وزن، قد و سن او در فعالیت‌های ورزشی است.
- گاهی صدمه‌های واردشده به ورزشکاران آن قدر شدید نیست که به آن خطر جانی بگویند؛ مانند دررفتگی و شکستگی که در رشته‌های رزمی و کشتی به‌وجود می‌آید. در این شرایط، مربی مکلف است به ورزشکار مصدوم کمک کند که این کمک معمولاً به صورت کمک‌های اولیه اعمال می‌شود. پس، مربیان ورزشی باید از کمک‌های اولیه آگاهی کافی داشته باشند تا در صورت بروز حادثه بتوانند نقش مثبتی ایفا کنند. در مقابل، خودداری از کمک‌های اولیه می‌تواند برای معلم و مربی ورزش مسئولیت‌های قانونی داشته باشد؛ برای مثال، اجازه بازگشت به بازی برای بازیکنی که از ناحیه سر مجروح شده، نمونه‌ای از خودداری از کمک‌های اولیه توسط مربی است.
- تعداد بیش از حد متعارف ورزشکاران در یک دوره یا یک کلاس، مسئله مهمی است که باید مورد توجه مربیان قرار گیرد، زیرا در این صورت، نظارت و مراقبت کم‌رنگ‌تر می‌شود و امکان وقوع حادثه افزایش پیدا می‌کند. تعداد ورزشکاران با توجه به رشته ورزشی، مکان ورزشی و تعداد

مربیان متفاوت است و مربی می‌تواند با رعایت استانداردها از وقوع حادثه جلوگیری کند یا حداقل درصد وقوع آن را کاهش دهد.

- ورزش‌هایی که در فضای باز انجام می‌شوند، همواره در معرض شرایط نامطلوب جوی قرار دارند؛ مثلاً بارها شنیده‌ایم که صاعقه یا رعد و برق منجر به فوت فوتبالیستی شده یا تمرین در هوای بسیار گرم به گرم‌زدگی ورزشکاری انجامیده است. موارد دیگر مثل بارندگی‌های شدید و سرمای بیش از حد نیز تاکنون بارها منجر به بروز حوادث و خسارت به ورزشکاران شده است. به‌کارگیری افراد فاقد صلاحیت، خود یک بی‌احتیاطی و بی‌مبالاتی است. مدیران ورزشی بایستی در انتخاب مربیان واجد شرایط و با صلاحیت و دارای تخصص، دقت کافی داشته باشند، زیرا اگر به دلیل عدم صلاحیت مربی خساراتی به ورزشکاران وارد شود، او خود مسئول پیامدهای آن خواهد بود. بر این اساس، مربی هر رشته ورزشی باید از فدراسیون مربوطه دفتربه یا حکم یا کارت مربیگری داشته باشد.

#### منابع

- آقای‌نیا، حسین. (۱۳۸۶). حقوق ورزشی. چاپ هفتم. نشر میزان.
- بنیان، عباس و کاشف، مجید. (۱۳۹۳). تفاوت آگاهی‌های حقوقی و مسؤلیت مدنی مربیان ورزش زن و مرد در رویدادهای ورزشی. پژوهش‌های کاربردی در مدیریت ورزشی. ۲ (۴): ۷۹-۹۰.
- حسین‌پور، اسکندر و وجدانی، محسن. (۱۳۹۳). حقوق ورزش و ساعات تربیت‌بدنی در مدارس. مجله تربیت‌بدنی، ۱۴ (۳): ۳۲-۴۱.
- شعبانی‌مقدم، کیوان. (۱۳۹۷). حقوق ورزش‌های کاربردی (با فایل نمونه و مثال). تهران: انتشارات بامداد.
- قشمی‌میمند، عباس. (۱۳۹۸). نقش معلمان ورزش در اثربخشی دوره تربیت‌بدنی. مجله پرورش تربیت‌بدنی رشد، شماره ۶۷: ۴-۸.
- فارسی، علیرضا؛ هلالی‌زاده، معصومه؛ سیاح، منصور؛ راسخ، نازنین. (۱۳۸۶). بررسی وضعیت ایمنی فضاهای ورزشی مدارس کشور و ارائه راهکارهای مناسب. پژوهش در علوم ورزشی. ۱۶ (۴): ۵۴-۴۰.
- مهدی‌پور، منیر. (۱۳۹۷). راهنمای پیشگیری از حوادث کودکان در مدارس. انتشارات کمیته علمی اجرایی ارتقاء آموزش و سلامت.
- یارقلی، بهبود؛ حرفت‌سبحانی، محمد؛ قصاب‌زاده، جواد؛ سیوانی‌زاده، فاطمه و رحیمی، حبیبه. (۱۳۹۶). برداشت معلمان از پیامدهای خشونت و راه‌های کاهش آن در مدارس: تحقیقات پدیدارشناسی. فصلنامه راهبرد فرهنگی/اجتماعی، ۶ (۲۴): ۷۷-۱۰۸.
- قدیمی ایلخانلار، حسن؛ بلوچی، رامین و نیک‌نژاد، محمدرضا. (۱۳۸۹). بررسی دیدگاه معلمان تربیت‌بدنی درباره علل و شیوع آسیب در ورزش مدارس. طب ورزشی، پیاپی ۴: ۹۱-۱۰۱.
- Caley, M., Fowler, T., Welch, S., & Wood, A. (2010). Risk of developing tuberculosis from a school contact: retrospective cohort study, United Kingdom, 2009. *Euro surveillance*, 15(11),

19510.

- Emery, C. A. (2011). Risk factors for injury in high school competition. *The American Journal of Sport Medicine*, 39; 1634-7645.
- Flook, L., Goldberg, S. B., Pinger, L., Bonus, K., & Davidson, R. J. (2013). Mindfulness for teachers: A pilot study to assess effects on stress, burnout, and teaching efficacy. *Mind, Brain, and Education*, 7(3), 182-195.
- Halbert, J., & MacPhail, A. (2010). Curriculum dissemination and implementation in Ireland: Principal and teacher insight. *Irish Educational Studies*, 29(1), 25-40.
- Nagra, V., Arora, S. (2015). Occupational stress and health among teacher educators. *International Journal of Advanced Research in Management and Social Sciences*, ISSN: 2278-6236, 2 (8), 1-13.
- Williams, B., Pickard, L., Grandjean, L., Pope, S., Anderson, S. R., Morgan, G., & Williams, A. (2016). The need to implement effective new entrant tuberculosis screening in children: evidence from school 'outbreak'. *Journal of Public Health*, 38(4), e511-e515.

